

بررسی سهم زنان در تولید مقالات مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی منتشر شده در سال‌های ۱۳۴۷-۱۳۷۸

پرستو پارسایی محمدی*، فیروزه زارع فراشبندی**

* عضو هیات علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی جندی‌شاپور اهواز

Parsaei198@yahoo.com

** عضو هیات علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی جندی‌شاپور اهواز، دانشجوی دکترای

کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز Firoozehz@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۸/۱۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۷/۹/۱۰

چکیده

زنان به عنوان نیمی از افراد جامعه (۴۸/۴۲٪) از کل جمعیت ایران) می‌توانند از عوامل مؤثر در پیشبرد توسعه به شمار آیند. آنان علاوه بر نقش عمده خود در رشد خانواده و جامعه، امروزه در عرصه‌های علمی و پژوهشی نیز نقشی کاملاً مشهود دارند. برای بیان موقعیت و شرایط واقعی زنان در جامعه باید پیرامون مسائل آنان بررسی و تحقیقاتی صورت گیرد. یکی از مواردی که می‌توان بر روی آن تأمل کرد، مجموعه‌ی آثار نوشته شده توسط زنان است. بدین منظور پژوهش حاضر که از نوع پیمایشی بوده با هدف بررسی سهم زنان در تولید مقالات مندرج در ۷ عنوان مجله‌ی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در طی سال‌های ۱۳۴۷ تا ۱۳۷۸ صورت گرفته است. یافته‌ها نشان داد مجموع مقالات تولید شده توسط زنان، ۴۹۵ عنوان (۳۴/۸۳٪) از کل مقالات مورد بررسی است. از مجموع ۹۵۸ مقاله تألیفی، ۳۱/۳۲٪ و از مجموع ۴۶۳ مقاله ترجمه شده، ۴۲/۱۲٪ را زنان پدید آورده‌اند. بالاترین میزان مشارکت زنان در تهیه‌ی مقالات در سال ۱۳۷۶ با ۵۶ عنوان بوده است. در مجموع، ۲۲۴ زن در تولید مقالات مورد بررسی مشارکت داشته‌اند که ۱۰۸ نفر از آنان (۴۸/۲۱٪) در تألیف، ۶۴ نفر (۲۸/۵۷٪) در ترجمه و ۵۲ نفر (۲۳/۲۲٪) هم در تألیف و هم ترجمه‌ی مقالات مشارکت داشته‌اند. پرکارترین نویسندگان زن مقالات در طی دوره‌ی مورد بررسی، نیز مشخص گردیدند. در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که مشارکت زنان در تولید مقالات حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۷۸ نیز همانند سایر حوزه‌ها دارای سیر صعودی بوده است.

کلیدواژه‌ها: زنان مولف، زنان مترجم، تألیف، ترجمه، کتابداری و اطلاع‌رسانی، نشریات ادواری، مقاله فارسی، ایران

مقدمه

عصری که در آن زندگی می‌کنیم "عصر اطلاعات" نام دارد. در جهان امروز، اطلاعات زیربنای توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها محسوب می‌شود و نقش مهمی در پیشرفت جوامع ایفاء می‌کند. امروزه یکی از اهداف عمده ملت‌ها، توسعه علمی، صنعتی و اقتصادی است. اطلاعات علمی، آگاهی‌ها و زمینه‌های ارتقاء و پیشرفت ملت‌ها را فراهم می‌نماید. در این میان، مجلات علمی به عنوان یکی از محمل‌های اشاعه‌ی نتایج پژوهش‌های علمی و یکی از ابزارهای مهم در اطلاع‌رسانی علمی و آگاهی‌رسانی به پژوهشگران و متخصصان در باب پیشرفت‌های علمی انجام شده در حوزه‌ی تخصصی آنها، نقشی اساسی و مهم دارند.

در حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز متخصصان و محققان، بخش عمده‌ای از اطلاعات مربوط به پیشرفت‌های علمی انجام شده و تحقیقات صورت گرفته در حوزه‌ی علمی خود را از طریق مجلات به دست می‌آورند؛ همچنین بخش عمده‌ای از پژوهش‌های انجام گرفته خود را در این مجلات منتشر می‌نمایند. این مسئله ضرورت توجه به مجلات و تحقیق در مورد آنها را توجیه می‌نماید. از سوی دیگر، مقالات مندرج در مجلات کتابداری نیز مانند سایر رشته‌ها توسط مردان و زنان پژوهشگر و علاقمند به پژوهش به وجود می‌آیند.

زنان به عنوان نیمی از افراد جامعه (۴۸/۴۲٪ از کل جمعیت ایران) می‌توانند از عوامل مؤثر در پیشبرد توسعه به شمار آیند (هالک، ۱۳۷۵). زنان همواره نقشی عمده در رشد خانواده و جامعه ایفاء کرده‌اند و امروزه حضور آنان در عرصه‌های علمی و پژوهشی کاملاً مشهود است. در آمارهای موجود، سالانه بر تعداد فارغ‌التحصیلان زن در مقاطع تحصیلی عالی افزوده می‌شود. برای بیان موقعیت و شرایط واقعی زنان در جامعه باید پیرامون مسائل آنان بررسی و تحقیقاتی صورت گیرد. یکی از مواردی که می‌توان بر روی آن تأمل کرد، مجموعه‌ی آثار نوشته شده توسط زنان است. انجام بررسی‌ها بر روی کتاب‌ها و مقالاتی که توسط زنان تألیف یا ترجمه شده است، می‌تواند تا حدودی منعکس‌کننده‌ی حضور زنان در فعالیت‌های علمی و پژوهشی در سطح جامعه باشد. در حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی با توجه به حضور گسترده‌ی زنان کتابدار و نیز دانشجویان زن در مقاطع مختلف تحصیلی در این رشته، انجام پژوهش‌هایی در این مورد می‌تواند مفید باشد. با انجام این گونه پژوهش‌ها با توجه به تعداد زیاد زنان شاغل به کار یا تحصیل در حرفه‌ی کتابداری می‌توان آگاهی‌هایی از فعالیت‌های علمی و پژوهشی آنان در این رشته کسب نمود.

بیان مسئله

همان‌گونه که ذکر شد برای بیان موقعیت و شرایط واقعی زنان در جامعه باید پیرامون مسائل آنان بررسی و تحقیق شود. تاکنون وضعیت و نقش زنان در علوم و موضوع‌های مختلف، بسیار مورد بررسی

قرار گرفته است، مانند: نقش زن در خانواده، زن در ادبیات، زن در تاریخ، نقش زن در توسعه اقتصادی، و یکی از مواردی که می‌توان بر روی آن تأمل کرد، مجموعه‌ی آثار نوشته شده توسط زنان است. به طور کلی می‌توان این آثار را در سه گروه طبقه‌بندی نمود: الف) کتاب‌ها و مقالاتی که درباره زنان نوشته شده است، ب) کتاب‌ها و مقالاتی که برای زنان نوشته شده است، و ج) کتاب‌ها و مقالاتی که توسط زنان تألیف یا ترجمه شده است.

بررسی کتاب‌ها و مقالاتی که توسط زنان تألیف یا ترجمه شده است، می‌تواند زمینه‌ی تحقیقات متعددی باشد. کتب و مقالات نگاشته شده توسط زنان در حوزه‌های مختلف علوم، غالباً توسط زنانی نوشته می‌شوند که در آن حوزه‌ی موضوعی دارای تخصص هستند. کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز یکی از رشته‌های علمی است که زنان در آن مشغول به تحصیل، مطالعه، تحقیق و فعالیت هستند. اما زنان ایرانی تا چه حد در پدید آوردن مقالات علمی مندرج در مجلات فارسی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور فعالیت دارند؟ این مقاله با بررسی سهم زنان در مقالات مندرج در مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دوره‌ای حدوداً ۳۰ ساله، تلاش می‌کند تا حضور زنان را در عرصه‌ی فعالیت‌های علمی و پژوهشی در رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی نشان دهد.

یکی از عوامل جهت فراهم آوردن شرایط لازم جهت حضور فعال‌تر زنان ایرانی در عرصه‌های علمی و پژوهشی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، کسب شناخت و آگاهی از وضعیت کنونی فعالیت‌های پژوهشی آنان در این حوزه می‌باشد. هدف از این پژوهش، بررسی سهم زنان ایرانی در مقالات مندرج در مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌باشد تا از این طریق، پدیدآورندگان زن مقالات مندرج در مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، تألیف و ترجمه بودن مقالات آنان پرکارترین آنان در این مجلات در طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۷۸ مشخص شوند.

بدین ترتیب، این پژوهش تلاش می‌کند به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

۱. چه تعداد از مقالات مندرج در مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۷۸، توسط زنان تألیف شده است؟
۲. بیشترین تعداد مقالات تألیف شده توسط زنان در این دوره‌ی زمانی مربوط به کدام مجله است؟
۳. چه تعداد از مقالات مندرج در مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۷۸، توسط زنان ترجمه شده است؟
۴. بیشترین تعداد مقالات ترجمه شده توسط زنان در این دوره‌ی زمانی مربوط به کدام مجله است؟
۵. بالاترین تعداد مقالات پدید آمده توسط زنان مربوط به کدام سال است؟

۶. نویسندگان زن پرکار در مقالات مورد بررسی کدامند؟
۷. مترجمان زن پرکار در مقالات مورد بررسی کدامند؟
۸. چه تعداد از نویسندگان زن این مقالات را کتابداران یا فارغ‌التحصیلان کتابداری تشکیل می‌دهند؟
۹. چه تعداد از نویسندگان زن این مقالات را فارغ‌التحصیلان غیر کتابداری تشکیل می‌دهند؟

روش پژوهش

روش پژوهش از نوع سندی است. گردآوری اطلاعات مربوط به مقالات مجلات، عمدتاً با بهره‌گیری از دو جلد کتاب «نمایه مقاله‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی»^۱ انجام گرفت. ابزار اصلی کسب اطلاعات در مورد رشته‌ی تحصیلی نویسندگان زن مقالات، کتاب «چکیده‌نامه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی»^۲ می‌باشد (صدیق بهزادی، ۱۳۷۹). لازم به ذکر است که در موارد لزوم و تا آن حدی که مجلات در دسترس بوده‌اند به اصل مقالات نیز مراجعه شده است. همچنین در برخی از موارد برای تکمیل اطلاعات لازم از جمله تکمیل اطلاعات کتابشناختی مقالات، حصول اطمینان از درستی اطلاعات، آگاهی از رشته‌ی تحصیلی مؤلفان و مترجمان مقالات و کنترل املا نام پدیدآورندگان، جستجوهای در اینترنت صورت گرفته است.

جامعه‌ی پژوهش، مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی منتشر شده در ۷ عنوان مجله‌ی فارسی در حوزه‌ی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دوره‌ای حدوداً ۳۰ ساله یعنی از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۷۸ می‌باشد. این مجلات عبارتند از: مجله‌ی «کتابداری»، «فصلنامه کتاب»، «پیام کتابخانه»، «کتابداری و اطلاع‌رسانی»، «کرانه»، «نامه انجمن کتابداران ایران» و «علوم اطلاع‌رسانی». دلیل انتخاب سال ۱۳۴۷، انتشار اولین شماره‌ی مجله‌ی «کتابداری» توسط دانشگاه تهران و برگزاری دوره‌های رسمی کتابداری در مرکز خدمات کتابداری است. با توجه به این که سایر مجلات بعد از این سال، شروع به انتشار کرده‌اند، دوره‌های زمانی هر یک از مجلات مورد بررسی، از اولین شماره‌ی آن‌ها تا سال ۱۳۷۸ در نظر گرفته شده است.

همان‌طور که ذکر شد ابزار گردآوری داده‌ها، کتاب دو جلدی «نمایه مقاله‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی» اثر سیمین نیازی بود. ابتدا کلیه‌ی مقالات موجود در این منبع، صرف‌نظر از اینکه پدیدآور

^۱. سیمین نیازی، نمایه مقاله‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی (تهران: کتابدار، ۱۳۷۸). و سیمین نیازی، نمایه مقاله‌های کتابداری و

اطلاع‌رسانی (۱۳۷۸ - ۱۳۷۹) (تهران: آمن، ۱۳۸۱).

^۲ ماندانا صدیق بهزادی، چکیده‌نامه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی (تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران؛ مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ۱۳۷۹)

آنها زن یا مرد باشد به تفکیک مجلات مورد نظر، مورد شمارش و بررسی قرار گرفت. در بررسی‌های اولیه، تعداد کل مقالات ۱۵۲۱ مورد بود. سپس تعداد ۱۰۰ مورد از این مقالات، پس از مراجعه به اصل مقالات و همچنین جستجو در منابع دیگر به علت نداشتن نام پدیدآور و یا نامشخص بودن آن مثلاً اختصاری بودن نام، کنار گذاشته شد. این موارد عمدتاً گزارش‌هایی بودند که دارای پدیدآوری مشخص نبودند. همچنین مواردی که در آنها یک مقاله به چند بخش تقسیم شده و در شماره‌های مختلف یک مجله به چاپ رسیده بود، در شمارش‌ها و تخصیص آن به پدیدآوری خاص، فقط یک بار محاسبه و باقی موارد آن تکراری تلقی شد و محسوب نگردید. در ادامه، تعداد ۱۴۲۱ مقاله، مورد بررسی قرار گرفت و به ازای هر مقاله که دارای پدیدآور زن بود، یک فیش تهیه گردید. اطلاعات کتابشناختی هر عنوان (شامل مؤلف، مترجم، عنوان، نام مجله، دوره و سال انتشار) در فیش‌ها وارد شد. سپس اطلاعات گردآوری‌شده بر اساس تألیف یا ترجمه بودن دسته‌بندی گردید. در نهایت نتایج حاصل از بررسی، جمع‌بندی و به کمک جداول تحلیل شد.

از آنجا که حضور نام یک نویسنده در تألیف یا ترجمه‌ی یک مقاله، مشارکت وی را در تولید آن مقاله نشان می‌دهد و در مقالات دارای دو پدیدآور یا بیشتر، کلیه‌ی پدیدآوردندگان اعم از پدیدآوران اول و دوم نقش داشته‌اند؛ در این پژوهش حضور زنان در مقالات چه به عنوان پدیدآور اول و چه به عنوان پدید آور دوم به منزله میزان مشارکت برابر آنان در تولید مقالات در نظر گرفته شده است. لازم به ذکر است که ۳۱ مقاله از کل مقالات تألیف شده توسط زنان دارای دو مؤلف بوده است و ۱۰ مقاله از کل مقالات ترجمه شده توسط زنان دارای دو مترجم بوده است. در مجموع ۴۱ مقاله از کل مقالاتی که زنان در پدید آوردن آنها مشارکت داشته‌اند، دو پدیدآور داشته است؛ در حالی که هیچ کدام از مقالات مورد بررسی در این پژوهش دارای سه پدیدآور یا بیشتر نبوده‌اند.

پیشینه پژوهش

پارسا (۱۳۸۰) در مقاله خود به بررسی نقش زنان ایرانی در تولید کتاب در سال‌های ۱۳۵۸-۱۳۷۷ پرداخته است. هدف از این پژوهش، بررسی وضعیت زنان در نشر کتاب طی سال‌های مذکور است. به همین منظور فهرست کتاب‌های تولیدشده در ایران توسط زنان ایرانی در سال‌های مذکور گردآوری، و وضعیت زنان از نظر تألیف، ترجمه، گردآوری، ویراستاری و تصویرگری در موضوعات مختلف با در نظر گرفتن نوبت چاپ کتابها مورد بررسی قرار گرفته است. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش، با مراجعه به کارنامه نشر (۱۳۵۸-۱۳۷۷) و پایگاه اطلاعاتی کتابشناسی ملی گردآوری شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که طی دوره مورد بررسی، در مجموع ۱۸۴۹۵ عنوان کتاب توسط زنان پدید آمده که این تعداد ۱۲/۵۴ درصد از کل کتاب‌های منتشر شده است.

اباذری (۱۳۸۱) در مقاله‌ی خود با عنوان « بررسی مقالات فصلنامه پیام کتابخانه از ابتدای انتشار تا پایان سال یازدهم» به بررسی مقالات مجله‌ی مذکور پرداخته است. وی در تحقیق خود به مواردی نظیر تعداد مقالات چاپ شده، موضوعات مقاله‌ها، شکل مقاله‌ها اعم از تألیف، ترجمه، گردآوری و ... اشاره کرده است. در بخشی از این تحقیق به جنسیت تولیدکنندگان اطلاعات علمی این مجله نیز اشاره شده است.

احمدزاده (۱۳۸۲) در تحقیق خود به بررسی نقش زنان در انجام پژوهش‌های هنری پرداخته و سهم زنان را در تألیف و ترجمه ۱۵۶۳۷ اثر منتشر شده در زمینه‌ی هنر مورد بررسی قرار داده است. محور اصلی این بررسی، سهم زنان در تألیف و ترجمه ۶۳۷۱۵ اثر منتشر شده در زمینه هنر، مستخرج از بانک اطلاعاتی هنر در سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۹ است. یافته‌های وی نشان می‌دهد که از مجموعه آثار معرفی شده تعداد ۸۳۷۹ عنوان (۵۳/۶ درصد) تألیفی است و از این تعداد، ۹۹۰ عنوان (۱۱/۸ درصد) توسط زنان و ۷۲۸۲ عنوان (۸۶/۹ درصد) توسط مردان و ۱۰۷ عنوان توسط سازمان‌ها تألیف شده است. تعداد ۷۲۵۸ عنوان (۴۶/۴ درصد) از آثار منتشر شده ترجمه است که از این تعداد ۱۲۸۷ عنوان (۱۷/۷ درصد) را زنان و ۵۹۲۰ عنوان (۸۱/۵ درصد) را مردان و ۵۱ عنوان را سازمان‌ها ترجمه کرده‌اند. سهم مردان در ترجمه آثار هنری چهار برابر و در تألیف حدود هفت برابر سهم زنان است (احمدزاده، ۱۳۸۲).

بردستانی (۱۳۸۳) در پژوهش خود به بررسی نقش زن در پژوهش‌های علمی تخصصی در مجله‌ی «فصلنامه کتاب» در سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۲ پرداخته است. محور اصلی این بررسی، سهم زنان در تألیف و ترجمه ۱۹۳ مقاله‌ی منتشر شده در نشریه‌ی تخصصی فصلنامه کتاب در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۲ است. یافته‌های او نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۳ اثر منتشر شده، تعداد ۱۶۵ مقاله (۸۵٪) تألیفی است و از این تعداد ۸۰ مقاله (۴۱/۴٪) توسط زنان و ۸۵ مقاله (۴۴٪) توسط مردان تألیف شده است. تعداد ۲۸ مقاله (۱۵٪) از مقالات چاپ شده ترجمه است که از این تعداد ۱۴ مقاله (۷/۳٪) توسط زنان و ۱۴ مقاله (۷/۳٪) توسط مردان ترجمه شده است. سهم زنان و مردان در ترجمه یکسان گزارش شده است.

زارع فراشبندی و همکاران (۱۳۸۶) در بررسی خود بر روی «مجله علمی پزشکی» اهواز دریافتند که از مجموع ۱۰۰۵ مؤلفی که در یک دوره‌ی ۲۰ ساله (۱۳۸۴-۱۳۶۴) با مجله همکاری داشته‌اند، تعداد ۱۹۸ نفر زن و تعداد ۸۰۷ نفر مرد بوده‌اند. به این ترتیب سهم مشارکت زنان در تولید مقالات مجله علمی پزشکی اهواز ۱۹/۷٪ و سهم مشارکت مردان ۸۰/۳٪ بوده و زنان سهم کمتری (در حدود یک چهارم) در تألیف مقالات این مجله داشته‌اند.

یافته‌ها

در ادامه یافته‌های پژوهش ارائه می‌گردند:

۱. مشخصات کلی مجلات مورد بررسی

با توجه به جدول ۱ ملاحظه می‌شود که در ۷ عنوان مجله‌ی مورد بررسی، مجموعاً تعداد ۱۴۲۱ مقاله منتشر شده است. مجله «پیام کتابخانه» با ۳۷۸ عنوان مقاله، «فصلنامه کتاب» با ۳۳۱ عنوان، «علوم اطلاع‌رسانی» با ۲۳۱ عنوان، «کتابداری» با ۲۲۵ عنوان، «نامه انجمن کتابداران» با ۱۷۰ عنوان، «کتابداری و اطلاع‌رسانی» با ۶۱ عنوان و «کرانه» با ۲۵ عنوان به ترتیب در رتبه‌های اول تا هفتم قرار دارند.

جدول ۱: فراوانی تعداد مقالات هر مجله

عنوان مجله	تعداد مقالات	درصد
پیام کتابخانه	۳۷۸	۲۶/۶۱
فصلنامه کتاب	۳۳۱	۲۳/۲۹
علوم اطلاع‌رسانی	۲۳۱	۱۶/۲۶
کتابداری	۲۲۵	۱۵/۸۳
نامه انجمن کتابداران	۱۷۰	۱۱/۹۶
کتابداری و اطلاع‌رسانی	۶۱	۴/۲۹
کرانه	۲۵	۱/۷۶
جمع کل مقالات	۱۴۲۱	٪۱۰۰

۲. مشخصات مقالات تألیفی و ترجمه شده توسط زنان

جدول شماره ۲ نوع مقالات را به تفکیک نشان می‌دهد. همان طور که ملاحظه می‌شود از مجموع ۱۴۲۱ عنوان مقاله‌ی مورد نظر، ۹۵۸ مورد (٪۶۷/۴۲) تألیف و ۴۶۳ مورد (٪۳۲/۵۸) ترجمه می‌باشد. در واقع تعداد مقالات تألیفی مجلات، بیش از دو برابر تعداد مقالات ترجمه است. مجله‌ی «پیام کتابخانه» با ۲۵۴ عنوان (٪۲۶/۵۱) از کل مقالات تألیفی در این بررسی، بیشترین تعداد مقالات تألیفی را به خود اختصاص داده است. پس از آن به ترتیب، مجله «فصلنامه کتاب» با ۲۴۵ عنوان مقاله (٪۲۵/۵۷)، «کتابداری» با ۱۷۴ عنوان (٪۱۸/۱۶)، «علوم اطلاع‌رسانی» با ۱۳۶ عنوان (٪۱۴/۲۰)، «نامه انجمن کتابداران» با ۸۹ عنوان (٪۹/۲۹)، «کتابداری و اطلاع‌رسانی» با ۴۳ عنوان (٪۴/۴۹) و «کرانه» با ۱۷ عنوان (٪۱/۷۸) قرار دارند.

همچنین از مجموع مقالات ترجمه شده، «پیام کتابخانه» با ۱۲۴ عنوان (۲۶/۷۸٪)، بیشترین تعداد مقالات ترجمه‌ای را به خود اختصاص داده است. «علوم اطلاع‌رسانی» با ۹۵ عنوان (۲۰/۵۲٪)، «فصلنامه کتاب» با ۸۶ عنوان (۱۸/۵۷٪)، «نامه انجمن کتابداران» با ۸۱ عنوان (۱۷/۴۹٪)، «کتابداری» با ۵۱ عنوان (۱۱/۰۲٪)، «کتابداری و اطلاع‌رسانی» با ۱۸ عنوان (۳/۸۹٪) و «کرانه» با ۸ عنوان (۱/۷۳٪) به ترتیب مقالات ترجمه شده مورد بررسی در این تحقیق را شامل شده‌اند.

از مجموع کل مقالات تألیفی که ۹۵۸ عنوان بوده‌اند، ۳۰۰ عنوان که ۳۱/۳۲٪ از کل مقالات تألیفی را تشکیل می‌دهد توسط زنان تألیف شده است. بالاترین میزان تألیف مقالات توسط زنان، مربوط به مجلات «فصلنامه کتاب» و «پیام کتابخانه» هر کدام با ۹۰ عنوان (۳۰٪) می‌باشد. به دنبال آن، «علوم اطلاع‌رسانی» با ۴۲ عنوان (۱۴٪)، «کتابداری» با ۳۶ عنوان (۱۲٪)، «نامه انجمن کتابداران» با ۳۳ عنوان (۱۱٪)، «کتابداری و اطلاع‌رسانی» با ۵ عنوان (۱/۶۷٪) و «کرانه» با ۴ عنوان (۱/۳۳٪) در رده‌های بعدی قرار دارند.

جدول ۲: سهم زنان در مقاله‌های منتشر شده در هر مجله سالهای ۴۷-۷۸

عنوان مجلات	تعداد کل مقالات تألیفی	درصد	تعداد کل ترجمه‌ها	درصد	تألیفات زنان	درصد	ترجمه‌های زنان	درصد	جمع آثار زنان	درصد کل
نامه انجمن کتابداران	۸۹	۹/۲۹	۸۱	۱۷/۴۹	۳۳	۱۱	۴۴	۲۲/۵۶	۷۷	۴۵/۲۹
فصلنامه کتاب	۲۴۵	۲۵/۵۷	۸۶	۱۸/۵۷	۹۰	۳۰	۳۸	۱۹/۴۹	۱۲۸	۳۸/۶۷
پیام کتابخانه	۲۵۴	۲۶/۵۱	۱۲۴	۲۶/۷۸	۹۰	۳۰	۴۰	۲۰/۵۱	۱۳۰	۳۴/۳۹
علوم اطلاع‌رسانی	۱۳۶	۱۴/۲۰	۹۵	۲۰/۵۲	۴۲	۱۴	۳۵	۱۷/۹۵	۷۷	۳۳/۳۳
کرانه	۱۷	۱/۷۸	۸	۱/۷۳	۴	۱/۳۳	۴	۲/۰۵	۸	۳۲/۰۰
کتابداری	۱۷۴	۱۸/۱۶	۵۱	۱۱/۰۲	۳۶	۱۲	۲۹	۱۴/۸۸	۶۵	۲۸/۸۹
کتابداری و اطلاع‌رسانی	۴۳	۴/۴۹	۱۸	۳/۸۹	۵	۱/۶۷	۵	۲/۵۶	۱۰	۱۶/۳۹
جمع کل مقالات	۹۵۸	۶۷/۴۲	۴۶۳	۳۲/۵۸	۳۰۰	۳۱/۳۲	۱۹۵	۴۲/۱۲	۴۹۵	۳۴/۸۳

از مجموع کل مقالات ترجمه شده (۴۶۳ عنوان)، ۱۹۵ عنوان که ۴۲/۱۲٪ از مجموع کل مقالات ترجمه شده را تشکیل می‌دهد، توسط زنان ترجمه گردیده است. بالاترین تعداد مقالات ترجمه شده توسط زنان مربوط به مجله «نامه انجمن کتابداران» با ۴۴ عنوان (۲۲/۵۶٪) می‌باشد. «پیام کتابخانه» با ۴۰ عنوان (۲۰/۵۱٪)، «فصلنامه کتاب» با ۳۸ عنوان (۱۹/۴۹٪)، «علوم اطلاع‌رسانی» با ۳۵ عنوان (۱۷/۹۵٪)،

«کنابداری» با ۲۹ عنوان (۱۴/۸۸٪)، «کنابداری و اطلاع‌رسانی» با ۵ عنوان (۲/۵۶٪) و «کرانه» با ۴ عنوان (۲/۰۵٪) در رده‌های بعدی قرار دارند.

همان‌طور که در جدول شماره ۲ مشخص شده است مجموع مقالات تألیفی و ترجمه شده توسط زنان ۴۹۵ عنوان می‌باشد که در واقع ۳۴/۸۳٪ از کل مقالات مورد بررسی را شامل می‌شود. مجموع ۹۲۶ عنوان از مقالات نیز توسط مردان تألیف یا ترجمه شده‌اند (۶۵/۱۷٪). به عبارت دیگر، سهم زنان در تهیه مقالات این مجلات، یک دوم سهم مردان بوده است.

در مجموع، می‌توان گفت که بالاترین میزان مشارکت زنان در پدیدآوردن مقالات اعم از تألیف یا ترجمه مربوط به «نامه انجمن کنابداران» می‌باشد که از مجموع ۱۷۰ عنوان مقاله مندرج در آن، ۷۷ عنوان (۴۵/۲۹٪) توسط زنان تولید شده است. مشارکت زنان در سایر مجلات مورد بررسی به ترتیب عبارت است از: «فصلنامه کتاب» ۱۲۸ عنوان از ۳۳۱ عنوان مقاله (۳۸/۶۷٪)، «پیام کتابخانه» ۱۳۰ عنوان از ۳۷۸ عنوان مقاله (۳۴/۳۹٪)، «علوم اطلاع‌رسانی» ۷۷ عنوان از مجموع ۲۳۱ عنوان مقاله (۳۳/۳۳٪)، «کرانه» ۸ عنوان از مجموع ۲۵ عنوان مقاله (۳۲٪)، «کنابداری» ۶۵ عنوان از مجموع ۲۲۵ عنوان (۲۸/۸۹٪) و «کنابداری و اطلاع‌رسانی» ۱۰ عنوان از مجموع ۶۱ عنوان مقاله (۱۶/۳۹٪) مقاله.

۳. تعداد مقالات زنان در طی زمان

با توجه به جدول شماره ۳ می‌توان گفت که بیشترین تعداد مقالات کنابداری و اطلاع‌رسانی به ترتیب در سال‌های ۱۳۷۸ با ۱۶۶ عنوان و ۱۳۷۶ با ۱۶۱ عنوان بوده و تعداد کل مقالات موجود در این مجلات در سال‌های دیگر کمتر از این مقدار بوده است.

بالاترین میزان مشارکت در تألیف مقالات توسط زنان مربوط به سالهای ۱۳۷۶ و ۱۳۷۸ با ۴۱ عنوان و کمترین سهم مربوط به سال‌های ۱۳۴۷، ۱۳۴۹، ۱۳۵۷، ۱۳۶۰، ۱۳۶۶ و ۱۳۶۷ با تألیف یک مقاله می‌باشد. بالاترین میزان مشارکت در ترجمه توسط زنان نیز مربوط به سال ۱۳۷۲ با ۲۰ عنوان می‌باشد در حالی که کمترین مشارکت آنان در ترجمه مربوط به سال‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۶۶ بوده است که هیچ‌گونه ترجمه‌ای توسط زنان صورت نگرفته است. در مجموع، بیشترین سهم مشارکت زنان در تهیه مقالات کنابداری مجلات ذکر شده، به ترتیب در سال‌های ۱۳۷۶ با ۵۶ عنوان، ۱۳۷۸ با ۵۴ عنوان و سال ۱۳۷۷ با ۴۶ عنوان بوده است.

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود برای سال‌های ۱۳۴۸، ۱۳۵۹ و ۱۳۶۵ هیچ‌گونه اطلاعاتی به دست نیامده است. این مسئله یا به علت توقف انتشار برخی از مجلات مورد بررسی در این سال‌ها بوده است و یا به این دلیل است که برخی از مجلات مورد بررسی در این تحقیق، از نظر زمانی بعد از سال‌های ذکر شده منتشر شده‌اند.

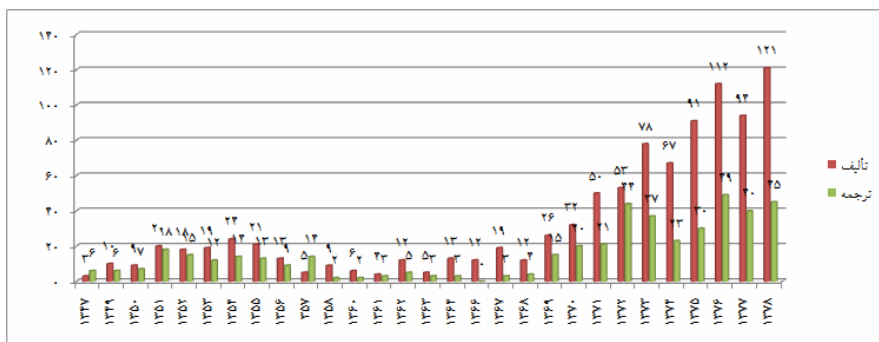
نمودارهای ۱ و ۲ که در ادامه آمده‌اند به ترتیب روند تألیف و ترجمه‌ی مقالات را در مجلات مورد بررسی و تألیف و ترجمه‌های پدیدآمده توسط زنان را در طی محدوده‌ی زمانی مورد نظر نشان می‌دهند.

جدول ۳: فراوانی مقالات بر اساس سال

سال	تعداد کل	تألیف	ترجمه	تألیفات زنان	ترجمه‌های زنان	جمع آثار زنان
۱۳۴۷	۹	۳	۶	۱	۳	۴
۱۳۴۹	۱۶	۱۰	۶	۱	۶	۷
۱۳۵۰	۱۶	۹	۷	۴	۴	۸
۱۳۵۱	۳۸	۲۰	۱۸	۷	۱۰	۱۷
۱۳۵۲	۳۳	۱۸	۱۵	۷	۴	۱۱
۱۳۵۳	۳۱	۱۹	۱۲	۵	۸	۱۳
۱۳۵۴	۳۸	۲۴	۱۴	۱۱	۵	۱۶
۱۳۵۵	۳۴	۲۱	۱۳	۷	۵	۱۲
۱۳۵۶	۲۲	۱۳	۹	۵	۳	۸
۳۵۷	۱۹	۵	۱۴	۱	۸	۹
۱۳۵۸	۱۱	۹	۲	۲	۱	۳
۱۳۶۰	۸	۶	۲	۱	۰	۱
۱۳۶۱	۷	۴	۳	۳	۲	۵
۱۳۶۲	۱۷	۱۲	۵	۳	۱	۴
۱۳۶۳	۸	۵	۳	۳	۱	۴
۱۳۶۴	۱۶	۱۳	۳	۱	۱	۲
۱۳۶۶	۱۲	۱۲	۰	۱	۰	۱
۱۳۶۷	۲۲	۱۹	۳	۱	۲	۳
۱۳۶۸	۱۶	۱۲	۴	۳	۲	۵
۱۳۶۹	۴۱	۲۶	۱۵	۱۰	۱۰	۲۰
۱۳۷۰	۵۲	۳۲	۲۰	۸	۱۱	۱۹
۱۳۷۱	۷۱	۵۰	۲۱	۱۶	۹	۲۵
۱۳۷۲	۹۷	۵۳	۴۴	۲۳	۲۰	۴۳
۱۳۷۳	۱۱۵	۷۸	۳۷	۲۱	۱۲	۳۳
۱۳۷۴	۹۰	۶۷	۲۳	۱۸	۱۱	۲۹
۱۳۷۵	۱۲۱	۹۱	۳۰	۲۷	۱۰	۳۷
۱۳۷۶	۱۶۱	۱۱۲	۴۹	۴۱	۱۵	۵۶
۱۳۷۷	۱۳۴	۹۴	۴۰	۲۸	۱۸	۴۶
۱۳۷۸	۱۶۶	۱۲۱	۴۵	۴۱	۱۳	۵۴

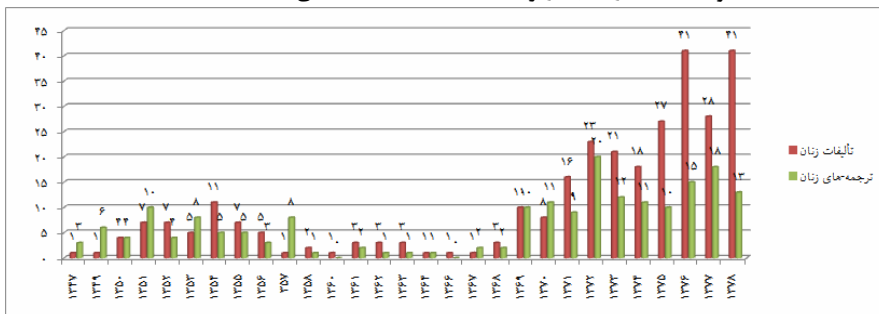
همان‌طور که در نمودار ۱ ملاحظه می‌شود انتشار مقالات در زمینه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در طی دوره‌ی مورد بررسی (دوره‌ای ۳۰ ساله) دارای فراز و نشیب‌های متعددی بوده است. انتشار مقالات در مجلات مورد بررسی از سال ۱۳۴۷ تا سال ۱۳۵۴ سیر صعودی و از سال ۱۳۵۴ تا ۱۳۶۱ سیر نزولی داشته است. در سال ۱۳۶۲ مجدداً انتشارات مقالات سیر صعودی یافته و تعداد مقالات در این مجلات تقریباً دو برابر شده است و پس از آن شاهد سیر صعودی انتشار مقالات هستیم. به نظر می‌رسد شروع انتشار مجله‌هایی همچون «پیام کتابخانه» (۱۳۷۰) و «فصلنامه کتاب» (۱۳۶۹) یکی از دلایل این امر باشد.

نمودار شماره ۱. روند تألیف و ترجمه در مجلات در طی سالهای ۱۳۴۷-۱۳۷۸

نگاهی به نمودار ۲ نشان می‌دهد که این نمودار تابعی از نمودار ۱ می‌باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که سهم مشارکت زنان در پدید آوردن مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی در طی این دوره‌ی ۳۰ ساله تابعی از وضعیت کلی مقالات منتشر شده در این حوزه در طی سال‌های مورد بررسی و تغییرات این انتشارات است. به نظر می‌آید همان عواملی که بر انتشار آثار مردان در حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی تأثیر گذار بوده، بر انتشار آثار توسط زنان نیز مؤثر بوده است. نمودار ۲ نشان می‌دهد که انتشار مقالات توسط زنان نیز، همانند نمودار ۱، از سه دوره‌ی مشخص (دو دوره‌ی شکوفایی و افزایش انتشارات و یک دوره‌ی افول و کاهش انتشارات) تبعیت می‌کند.

نمودار شماره ۲. روند تألیف و ترجمه زنان در مجلات در طی سالهای ۱۳۴۷-۱۳۷۸

۴. نویسندگان و مترجمان زن پرکار (هسته)

مطابق جدول ۴، در مجموع ۲۲۴ نفر زن، در پدید آوردن مقالات مجلات مورد بررسی مشارکت داشته‌اند که از این تعداد، ۱۰۸ نفر (۴۸/۲۱٪) فقط در تألیف مقالات مشارکت داشته‌اند. ۶۴ نفر (۲۸/۵۷٪) نیز فقط در ترجمه‌ی مقالات مشارکت داشته‌اند و ۵۲ نفر (۲۳/۲۲٪) هم در تألیف و هم در ترجمه‌ی مقالات مشارکت داشته‌اند. در مجموع می‌توان گفت که پدیدآوردندگان زن به تهیه‌ی مقالات تألیفی نسبت به ترجمه‌ی مقالات گرایش بیشتری داشته‌اند.

جدول ۴: تعداد پدیدآوردندگان زن بر اساس مشارکت در تألیف و ترجمه

پدیدآوردندگان زن	تعداد (نفر)	درصد
مؤلف	۱۰۸	۴۸/۲۱
مترجم	۶۴	۲۸/۵۷
مؤلف و مترجم	۵۲	۲۳/۲۲
جمع کل	۲۲۴	۱۰۰

جدول ۵، تعداد مؤلفان و مترجمان زن را بر حسب تعداد مقالات تألیفی یا ترجمه‌ای آن‌ها نشان می‌دهد. همان‌طور که در این جدول مشخص است، ۱۰۱ نفر از مؤلفان زن تنها یک مقاله داشته‌اند. ۲۳ نفر ۲ مقاله، ۱۳ نفر ۳ مقاله، ۳ نفر ۴ مقاله، ۴ نفر ۵ مقاله، ۳ نفر ۶ مقاله، ۲ نفر ۷ مقاله، یک نفر ۱۰ مقاله، یک نفر ۱۲ مقاله و ۲ نفر ۱۴ مقاله داشته‌اند. علاوه بر آن ۷ نفر نیز به‌عنوان مؤلف همکار، هر یک در پدید آوردن یک عنوان مقاله از مقالات مورد بررسی، مشارکت داشته‌اند. در مجموع مشخص گردید که ۱۶۰ نفر مؤلف زن، ۳۰۰ مقاله تألیف کرده‌اند.

جدول ۵: تعداد مؤلفان یا مترجمان زن بر حسب تعداد ترجمه یا تألیف آنان

تعداد تألیف یا ترجمه	تعداد مؤلفان زن	تعداد مترجمان زن
۱	۱۰۱	۷۳
۲	۲۳	۲۴
۳	۱۳	۶
۴	۳	۸
۵	۴	۲
۶	۳	-
۷	۲	-
۱۰	۱	-
۱۲	۱	-
۱۴	۲	۱

مطابق جدول ۵، ۷۳ نفر از مترجمان زن، هر کدام یک مقاله ترجمه داشته‌اند. ۲۴ نفر ۲ مقاله، ۶ نفر ۳ مقاله، ۸ نفر ۴ مقاله، ۲ نفر ۵ مقاله و ۱ نفر ۱۴ مقاله داشته‌اند. علاوه بر آن ۲ نفر زن نیز به عنوان مترجم همکار، هر یک در ترجمه‌ی یک عنوان مقاله از مقالات مورد بررسی، مشارکت داشته‌اند. در مجموع، مشخص گردید که ۱۱۶ نفر مترجم زن، ۱۹۵ مقاله را ترجمه کرده‌اند.

همان طور که در جدول ۵ مشخص است، نویسندگان زن بیشتر به کار انفرادی (تألیف یا ترجمه) و پس از آن به همکاری دو نفره تمایل داشته‌اند.

جدول ۶ مؤلفان و مترجمان کلیدی (هسته) زن را در مقالات مورد بررسی نشان می‌دهد. در این دوره‌ی ۳۰ ساله، تعداد مشخصی از زنان، تعداد زیادی از مقالات تألیفی یا ترجمه شده در حوزه‌ی کتابداری را تهیه کرده‌اند. اسامی این افراد در جدول ۶ بر حسب جمع ترجمه و تألیف آنان مشخص شده است که به ترتیب خانم‌ها پوری سلطانی، زهره میرحسینی، نوشین موسوی و نوش آفرین انصاری می‌باشند و مترجمان پرکار نیز به ترتیب عبارتند از: پوری سلطانی، نازی عظیم‌ا، زهره میرحسینی و لیلا مرتضایی.

جدول ۶: مؤلفان و مترجمان کلیدی (هسته) زن

نام پدیدآورندگان	تعداد تألیف	تعداد ترجمه	جمع تألیف و ترجمه
پوری سلطانی	۱۴	۱۴	۲۸
زهره میرحسینی	۱۴	۴	۱۸
نوشین موسوی	۱۲	۲	۱۴
نوش آفرین انصاری	۱۰	۱	۱۱
تاج‌الملوک ارجمند	۷	۳	۱۰
نجلا حریری	۷	۳	۱۰
لیلا مرتضایی	۶	۴	۱۰
زهره شادمان	۶	۳	۹
نازی عظیم‌ا	۲	۵	۷

در مجموع (جمع ترجمه و تألیف) پرکارترین پدیدآوردندگان زن در حوزه‌ی کتابداری در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۴۷-۱۳۷۸ به ترتیب عبارتند از: پوری سلطانی، زهره میرحسینی، نوشین موسوی، نوش آفرین انصاری، تاج‌الملوک ارجمند، نجلا حریری.

همان‌گونه که اشاره شد، در مجموع ۲۲۴ نفر زن در پدید آوردن مقالات مجلات مورد بررسی اعم از تألیف یا ترجمه مشارکت داشته‌اند. جهت تعیین رشته‌ی تحصیلی پدیدآوردندگان این مقالات، فهرستی از نام کلیه‌ی پدیدآوردندگان زن مورد بررسی تهیه و سپس تک تک این اسامی، با نمایه‌ی نام اشخاص کتاب «چکیده‌نامه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی» مطابقت داده شد (کاسل، ۲۰۰۷). لازم به ذکر است که تعداد کل نام‌های موجود در نمایه‌ی نام اشخاص این منبع، ۸۵۹ مورد بود که از این تعداد ۴۳۳ نام مربوط به مردان و ۴۲۶ نام مربوط به زنانی بود که فارغ‌التحصیل یکی از مقاطع ارشد یا دکترا در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی بودند. از مجموع ۲۲۴ نام موجود در فهرست پژوهشگر، تعداد ۱۳۳ نام، در این منبع مشاهده شد. یعنی ۱۳۳ شخص از مجموع ۲۲۴ نفر، دارای مدرک کارشناسی ارشد یا دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی بودند. برای تعیین رشته‌ی تحصیلی سایر پدیدآوردندگان، به منابع دیگری از جمله اصل مقاله و اینترنت مراجعه شد.

جدول ۷: پدیدآوردندگان به تفکیک مقطع تحصیلی و تخصص (کتابداری و غیرکتابداری)

رشته	مقطع تحصیلی	تعداد پدیدآور	تعداد مقالات	درصد مقالات
کتابداری	کارشناسی	۲۰	۲۲	۴/۴۴٪
	کارشناسی ارشد	۱۳۵	۳۳۱	۶۶/۸۸٪
	دکترا	۱۵	۵۵	۱۱/۱۱٪
غیر کتابداری	کارشناسی	۴	۶	۱/۲۱٪
	کارشناسی ارشد	۵	۱۶	۳/۲۳٪
	دکترا	۴	۹	۱/۸۲٪
نامشخص	نامشخص	۴۱	۵۶	۱۱/۳۱٪
مجموع		۲۲۴	۴۹۵	۱۰۰٪

جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که ۲۰ نفر از پدیدآوردندگان مقالات، دارای مدرک کارشناسی کتابداری، ۱۳۵ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد کتابداری و ۱۵ نفر دارای مدرک دکترای کتابداری هستند. یادآوری می‌شود که این آمار تا سال ۱۳۷۸ را در بر می‌گیرد و مسلماً اکنون با ایجاد مقطع دکترا در دانشگاه‌های ایران، نسبت دارندگان مدرک دکترا افزایش یافته است. ۴ نفر از پدیدآوردندگان مقالات دارای مدرک کارشناسی، ۵ نفر کارشناسی ارشد و ۴ نفر دارای مدرک دکترا در سایر رشته‌ها بودند. از

تعداد کل مقالات پدیدآمده توسط زنان که ۴۹۵ مقاله بود ۲۲ مقاله (۴/۴۴٪) توسط کارشناسان کتابداری، ۳۳۱ مقاله (۶۶/۸۸٪) توسط کارشناسان ارشد کتابداری و ۵۵ مقاله (۱۱/۱۱٪) توسط دارندگان مدرک دکترای کتابداری پدیدآمده‌اند. همچنین در سایر رشته‌ها کارشناسان، ۶ مقاله (۱/۲۱٪)، کارشناسان ارشد ۱۶ مقاله (۳/۲۳٪) و دارندگان مدرک دکترا در پدیدآوردن ۹ مقاله (۱/۸۲٪) مشارکت داشته‌اند.

در مجموع مشخص گردید که ۱۷۰ نفر (۷۵/۹۰٪) از پدیدآوردندگان زن مقالات دارای مدرک کتابداری در یکی از مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا هستند که در پدیدآوردن ۴۰۸ مقاله (۸۲/۴۳٪) از کل مقالات پدیدآمده توسط زنان مشارکت داشته‌اند. ۱۳ نفر (۵/۸۰٪) از پدیدآوردندگان مقالات، فارغ‌التحصیلان غیرکتابداری هستند که در پدیدآوردن ۳۱ مقاله (۶/۲۶٪) از کل مقالات پدیدآمده توسط زنان مشارکت داشته‌اند. برخی از رشته‌های تحصیلی این پدیدآوردندگان عبارتند از: زبان‌شناسی همگانی، تاریخ، زمین‌شناسی، روانشناسی تربیتی و علوم تربیتی و رشته‌ی تحصیلی ۴۱ نفر (۱۸/۳۰٪) نیز مشخص نگردید. این افراد در پدیدآوردن ۵۶ مقاله (۱۱/۳۱٪) از مقالات پدیدآمده توسط زنان مشارکت داشته‌اند. با در نظر گرفتن این احتمال که ممکن است از ۴۱ نفر باقیمانده، عده‌ای نیز فارغ‌التحصیل رشته کتابداری باشند مشخص می‌گردد که بیشترین میزان مقالات مورد بررسی توسط فارغ‌التحصیلان رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی تهیه شده است. از نظر مقطع تحصیلی، بیشترین تعداد مقالات توسط دارندگان مدرک کارشناسی ارشد پدید آمده است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این بررسی نشان داد که از ۱۴۲۱ مقاله‌ی مورد بررسی، سهم زنان در تولید مقالات مجلات کتابداری ایران در سال‌های مورد بررسی یک دوم سهم مردان بوده است (۳۴/۸۳٪). این یافته در راستای یافته‌های اباذری (۱۳۸۱) است. وی در بررسی مقالات مجله‌ی «پیام کتابخانه» دریافت که در مجموع از ۳۰۷ مقاله‌ی مورد بررسی، ۱۰۸ مقاله توسط زنان تولید شده است (۳۵/۱٪ مقالات) و سهم زنان یک دوم سهم مردان بوده است. اما یافته‌های احمدزاده (۱۳۸۲) سهم زنان را در انجام پژوهش‌های هنری بسیار کمتر نشان داده است. وی گزارش می‌کند که ۱۱/۸۲٪ از کل کتابهای تألیف در زمینه‌ی هنر را زنان و ۸۶/۹٪ را مردان و مابقی را سازمان‌ها تولید کرده‌اند. به عبارتی دیگر، سهم زنان ۱۴٪ سهم مردان و کمتر از یک هفتم بوده است. در مورد کتاب‌های ترجمه شده، این سهم اندکی افزایش یافته است و ۱۷/۶٪ از کل کتاب‌های ترجمه‌ای را زنان ترجمه کرده‌اند که در حدود یک پنجم سهم مردان می‌باشد. وی در مجموع سهم مردان را در تألیف و ترجمه‌ی کتاب‌های هنری بیش از ۵/۵ برابر زنان گزارش می‌کند. حری (۱۳۷۹) نیز اظهار می‌دارد که سهم زنان در اجرا یا همکاری طرح‌های تحقیقاتی گروه‌های کتابداری تا پایان سال ۱۳۷۸ ۲۳ مورد از ۶۲ مورد (۳۷/۱٪) از کل طرح‌ها) بوده است و به این

ترتیب سهم زنان هیئت علمی نسبت به مردان همین رشته کمی بیش از یک دوم بوده است. بررسی پارسا (۱۳۸۰) نیز نتیجه‌ای مشابه داشته است و نشان داده است که سهم زنان در تولید کتاب در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ در حدود یک نهم بوده است (۱۲/۵۴٪ از کل کتاب‌های منتشر شده). زندی نیز در مطالعه‌ی خود بر روی مجله‌ی علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز دریافت که ۹۲٪ از مقالات مجله‌ی مذکور متعلق به نویسندگان مرد است و زنان سهم کمتری در تولید مقالات این مجلات داشته‌اند (۱۳۷۸). همچنین بوتلار^۱ (۱۹۹۹) نیز اظهار داشته است که زنان در پژوهش‌های دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی کمتر از مردان مورد استناد قرار گرفته‌اند.

یافته‌ها نشان داد که فصلنامه‌ی «پیام کتابخانه» بیشترین تعداد مقالات تألیفی و ترجمه‌ای را نسبت به ۶ مجله‌ی دیگر منتشر کرده است. این تعداد ۲۵۴ عنوان (۲۶/۵۱٪) از کل مقالات تألیفی و ۱۲۴ عنوان (۲۶/۷۸٪) از کل مقالات ترجمه‌ای را به خود اختصاص داده است. بیشترین تعداد مقالات تألیفی زنان در مجلات «فصلنامه کتاب» و «پیام کتابخانه» (هر کدام ۹۰ عنوان) و بالاترین تعداد مقالات ترجمه‌ای زنان، در مجله‌ی «نامه‌ی انجمن کتابداران» منتشر شده است (۴۴ عنوان). در مجموع (جمع تألیف و ترجمه) بیشترین مقالات زنان مربوط به «نامه انجمن کتابداران» می‌باشد که از مجموع ۱۷۰ عنوان مقاله‌ی مندرج در آن، ۷۷ عنوان (۴۵/۲۹٪) توسط زنان تولید شده است. بررسی سردبیران مجلات مورد بررسی نشان داد که سردبیران مجلات کتابداری (دانشگاه تهران)، کتابداری و اطلاع‌رسانی (آستان قدس)، کرانه و علوم اطلاع‌رسانی (مرکز مدارک علمی) همگی مرد بوده‌اند. سایر مجلات که شامل پیام کتابخانه، فصلنامه کتاب و نامه انجمن کتابداران ایران می‌باشد، به شرح ذیل در مقطعی از زمان مورد بررسی دارای مسئولین زن بوده‌اند:

- پیام کتابخانه: سال ۷۰، مریم موسوی (دبیر شورای نویسندگان)،
- فصلنامه کتاب: سال ۷۸، تاج‌الملوک ارجمند (مدیر داخلی مجله)،
- نامه انجمن کتابداران: از سال ۵۲ تا ۵۶، پوری سلطانی (سرپرست) و زهرا شادمان (دبیر کمیته) بوده‌اند.

از آنجایی که سه تن از نویسندگان پرکار، خانم‌ها تاج‌الملوک ارجمند، پوری سلطانی و زهرا شادمان بوده‌اند، بایستی احتمالی هر چند ضعیف در مورد تأثیر مسئولیت آنان در نشریات بر تعداد مقالات چاپ شده آنان در نظر گرفت. هر چند همان‌طور که گفته شد این احتمال به دلیل محدود بودن سال‌های مسئولیت آنان بسیار ضعیف می‌باشد.

^۱ Buttlar

از نظر زمانی یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که بیشترین مشارکت زنان مربوط به سال ۱۳۷۶ با ۵۶ مقاله بوده است (۳۴/۸٪ از کل مقالات همان سال). این یافته در راستای یافته‌های اباذری (۱۳۸۱) است. اباذری نیز بیشترین مشارکت زنان در تولید مقالات مجله‌ی فصلنامه‌ی «پیام کتابخانه» را مربوط به همین سال می‌داند (۳۸ مقاله). در حالی که پارسا (۱۳۸۰) بیشترین فعالیت زنان در عرصه‌ی تولید کتاب را مربوط به سال ۱۳۷۷ می‌داند که ۳۳۵۸ عنوان کتاب را تولید کرده‌اند. چنین به نظر می‌آید که در مجموع تراکم اطلاعات تولید شده در حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی و انتشار آن‌ها در فاصله‌ی سال‌های ۷۶-۷۸ بیش از سایر سال‌ها بوده است. ممکن است دلیل این امر افزایش تعداد فارغ‌التحصیلان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد به دلیل افزوده شدن تعداد فارغ‌التحصیلان گرایش کتابداری پزشکی باشد که از سال ۱۳۶۸ در رشته‌ی کارشناسی ارشد و از سال ۱۳۷۱ در رشته‌ی کارشناسی دانشجو پذیرفته است.

بررسی سیر رشد آثار زنان در طی زمان در پژوهش حاضر نشان داد که مشارکت زنان در تولید مقالات حوزه‌ی کتابداری رو به افزایش است. این یافته در راستای یافته‌های پارسا (۱۳۸۰)، اباذری (۱۳۸۱)، احمدزاده (۱۳۸۲) و زارع فراشبندی و همکاران (۱۳۸۶) است که نشان دادند همکاری زنان چه در حوزه‌ی کتابداری یا غیر از آن رو به رشد است. پارسا اظهار می‌دارد که سهم مشارکت زنان رو به افزایش است، به نحوی که از $\frac{1}{3}$ سهم مردان در سال ۱۳۵۸ به $\frac{1}{5}$ سهم آنان در سال ۱۳۷۷ رسیده است. اباذری نیز دریافت که مشارکت زنان در امر تولید مقالات فصلنامه‌ی «پیام کتابخانه» در سال‌های مورد بررسی رو به افزایش بوده است. احمدزاده (۱۳۸۲) نیز اذعان دارد که مشارکت زنان در امر تولید کتاب‌های هنری طبق آمارهای ارائه شده‌ی سالانه رو به رشد بوده است. زارع فراشبندی و همکاران (۱۳۸۶) نیز نشان دادند که افزایش همکاری زنان محقق با «مجله علمی پزشکی اهواز» دارای سیر صعودی می‌باشد و رشد چشمگیری نسبت به سال‌های اولیه‌ی بررسی داشته است.

بررسی حاضر نشان داد که بیشترین میزان مقالات مورد بررسی توسط افراد واجد مدرک کتابداری و اطلاع‌رسانی منتشر شده است (۷۵/۹۰٪ از کل پدیدآورندگان زن) و تنها ۵/۸۰٪ را افراد غیرکتابدار منتشر کرده‌اند. از نظر مقطع تحصیلی، بیشترین تعداد مقالات توسط دارندگان مدرک کارشناسی ارشد و بعد از آن دکترای پدید آمده است. این یافته در راستای یافته‌های اباذری است (۱۳۸۱). وی دریافت که بیشترین تعداد مقالات منتشر شده در فصلنامه‌ی «پیام کتابخانه» به ترتیب توسط افرادی با مدارک کارشناسی ارشد، دکترای کارشناسی تولید شده است و همین ترتیب در مورد زنان نیز صدق می‌کند. چنین نتیجه‌ای با توجه به این که حری (۱۳۷۹) نیز گزارش کرده است که ۳۸/۷٪ از اعضای هیئت علمی گروه‌های کتابداری را زنان تشکیل داده‌اند و در مجموع ۸۰٪ کارشناسان ارشد و ۳۳٪ افراد دارای مدرک دکترای زنان هستند، کاملاً قابل توجیه می‌باشد.

همان‌طور که در نمودار ۱ ملاحظه می‌شود انتشار مقالات در زمینه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در طی دوره‌ی مورد بررسی (دوره‌ای ۳۰ ساله) دارای فراز و نشیب‌های متعددی بوده است. از سال ۱۳۶۹ به بعد شاهد سیر صعودی انتشار مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی در مجلات مورد بررسی هستیم. به نظر می‌رسد شروع انتشار مجله‌هایی همچون «پیام کتابخانه» (۱۳۷۰) و «فصلنامه کتاب» (۱۳۶۹) یکی از دلایل این امر باشد. اتمام جنگ و شروع دوران بازسازی و شکوفایی فعالیت‌های علمی و پژوهشی در زمینه‌های مختلف می‌تواند عاملی دیگر در توجیه سیر صعودی تعداد مقالات این حوزه نیز باشد. همین عوامل بر روی تعداد مقالات تولید شده توسط زنان نیز تأثیرگذار بوده است، به نحوی که کمیت انتشارات زنان نیز از کمیت انتشارات کل حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی تبعیت می‌کند. در مجموع می‌توان این فراز و نشیب‌ها را به ۳ دوره‌ی مشخص تقسیم‌بندی نمود:

۱. دوره‌ی اول (۱۳۴۷-۱۳۵۷): تأسیس مرکز خدمات کتابداری در سال ۱۳۴۷ و شروع به انتشار مقالات در زمینه‌ی کتابداری جهت آگاهی‌رسانی و ترویج رشته‌ی کتابداری. هدف نویسندگان این دوره، بیشتر آشنا کردن جامعه و مخاطبان با مباحث کتابداری بوده است. از سوی دیگر، به دلیل فقدان منابع فارسی در زمینه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی، در این دوره تلاش شده است تا کتاب‌ها و مقالاتی در این موضوع تهیه شود.
۲. دوره‌ی دوم (۱۳۵۸-۱۳۶۸): این محدوده‌ی زمانی، دوره‌ی جنگ تحمیلی بین عراق و ایران است که منجر به رکود در کلیه‌ی زمینه‌های علمی، پژوهشی، آموزشی، تجاری و صنعتی کشور شده است. حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز از این رکود در امان نمانده و انتشار مقالات تخصصی این رشته نیز کاهش می‌یابد. مشخص را در این دوره نشان می‌دهد.
۳. دوره‌ی سوم (۱۳۶۹-۱۳۷۸): در این دوره، مجدداً شاهد افزایش مقالات در حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی هستیم. این دوره به دلیل این که بعد از زمان جنگ است و بازسازی و شکوفایی اندیشه‌ها در تمامی جنبه‌های کشور مجدداً آغاز شده است، چندان دور از تصور به نظر نمی‌آید. همچنین در این دوره، تعداد مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی با شروع انتشار «فصلنامه کتاب» (۱۳۶۹) و «پیام کتابخانه» (۱۳۷۰) افزایش یافته و امکان انتشار مقالات بیشتری در این زمینه فراهم شده است.

پیشنهادهای

بر اساس آنچه گفته شد و با توجه به نقش چشمگیر زنان در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، می‌توان پیشنهاد کرد که در جهت افزایش تولیدات علمی این قشر از جامعه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی، می‌بایست نویسندگان زن مورد تشویق و حمایت مادی و معنوی قرار گیرند.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

- بررسی و ریشه‌یابی مسائل و مشکلات زنان در حوزه‌های علمی و پژوهشی و اتخاذ تدابیر لازم جهت ارتقاء سطح تولید مقاله، کتاب و سایر تولیدات علمی توسط زنان،
- پژوهش‌هایی در جهت تعیین گرایش موضوعی مقالات تألیف یا ترجمه شده توسط پدیدآورندگان زن مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی،
- بررسی مقالات ارائه شده توسط زنان در سمینارهای داخلی و خارجی کتابداری و اطلاع‌رسانی در مقایسه با مقالات ارائه شده توسط مردان، به منظور تعیین میزان حضور زنان ایرانی فعال در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سطوح ملی و بین‌المللی

فهرست منابع

- اباذری، محمدرضا (۱۳۸۱). "بررسی مقالات فصلنامه پیام کتابخانه از ابتدای انتشار تا پایان سال یازدهم". فصلنامه پیام کتابخانه ۱۲ (۱ و ۲، بهار و تابستان): ص. ۳۷-۴۱.
- احمدزاده، سعادت (۱۳۸۲). "نقش زنان در انجام پژوهش‌های هنری". فصلنامه کتاب ۱۴ (۲، تابستان): ص. ۱۰۷-۱۱۹.
- بردستانی؛ مرضیه (۱۳۸۳). "نقش زن در پژوهش‌های علمی در نشریه تخصصی فصلنامه کتاب در سالهای ۷۸-۸۲". چکبیه مقالات همایش سراسری زنان و مسائل فرهنگی-اجتماعی و جهانی سازی، ص. ۲۰۲.
- پارسا، فرزانه (۱۳۸۰). "نقش زنان ایرانی در تولید کتاب از سال ۱۳۷۷-۱۳۵۸". فصلنامه کتاب، دوره دوازدهم (سوم، پاییز): ص. ۵۰-۶۷.
- حری، عباس (۱۳۷۹). "بررسی فعالیت‌های علمی و پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران تا پایان سال ۱۳۷۸". فصلنامه کتاب، (تابستان): ص. ۹-۳۶.
- زارع فراشبندی، فیروزه؛ کربلایی، مجتبی؛ باجی، فاطمه؛ زاهدیان ورونسفادراتی، مریم (۱۳۸۶). "بررسی موضوعات محوری، همکاری گروهی و سهم مشارکت افراد و سازمان‌ها در تولید مقالات مجله علمی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی جندی-شاپور اهواز". طرح تحقیقاتی شماره ۸۶۰۷۳-U، دانشگاه علوم پزشکی جندی‌شاپور اهواز.
- زند، فاطمه (۱۳۷۸). بررسی استنادی مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز در سالهای ۱۳۶۶-۱۳۷۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، اهواز: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- صدیق بهزادی، ماندانا (۱۳۷۹). چکیده‌نامه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران؛ مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی.
- نیازی، سیمین (۱۳۷۸). نمایه مقاله‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابدار.
- نیازی، سیمین (۱۳۸۱). نمایه مقاله‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی (۱۳۷۸-۱۳۷۹). تهران: آمن.
- هالک، فرخ‌السادات (۱۳۷۵). "نقش زن در تحقیقات". رهیافت ۱۲ (بهار و تابستان): ص. ۸۰-۸۶.
- Buttlar Lois (1999). "Information Sources in Library and Information Science Doctoral Research". *Library & Information Science Research*, 21(2): 227- 245.

به این مقاله به این صورت استناد کنید:

پارسایی محمدی، پرستو و زارع فراشبندی، فیروزه (۱۳۸۷). "بررسی سهم زنان در تولید مقالات مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی منتشر شده در سال‌های ۱۳۴۷-۱۳۷۸". فصلنامه پیام کتابخانه. ۵۴ (۱): ۴۹-۶۷.

